

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ

“ԱՆԱԽԱՐՏ ԽԱՂ”

(Բանաստեղծություններ, 1969 - 1979)

Հեղինակ՝ ԿԱՍԻԻՆ ՊԱՍՄԱՆՅԱՆ

(Փարիզ, 1980, էջ 159)

Նոր անուն մը չէ կարիկ Պատմահան։ Հակառակ իր համեմատաբար երիտասարդ տարիքին, հեղինակն է արդէն քանի մը փոքրածաւալ երկերու, բայտրն ալ չափածոյ։ (Ուրիշ հարց՝ չափին բացակայութիւնը անոր տողերուն մեծագոյն մասին)։ Կանխառաւ կամ գերաժիլ տաղանդ մը։ Գուցէ։ Բայց կանխառաւ տաղանդները ամենէն փայլունն ու բարձրորակը չեն եղած միշտ։ Ու ցաւ է մեզ հաստատել թէ այս իրողութիւն կը հըշմարտուի կուրիկի պարագային։

Առաջին իր գործին առիթով փորձած էինք բաներ մը գրել, բայց խելոյն լռեցուցած էինք մեր գրիչը, անկապին այն սպասածով, որ օրերն ու կեսնքին բիրտ փորձառութիւնները, ինչպէս նաեւ պատանութեան յամեցող խոնգին հետզհետէական նահանջումը պիտի յղէին իր զգայնութիւնները և զանոնք զուտ ու զգոն կերպով արտայայտելու շնորհը պիտի աճէր իրմէ ներս։ Յաջորդող դժբերք բան մը չաւելցուցին անոր վրայ։ Յորդ իր զարգացման գիւղացի՝ մտածումը մնաց տարտամ ու տկար, անբաւարար՝ իր աղերքը պարտելու իրական ստեղծումին հարձքովը, որով միայն թնոնք պիտի կարենային բարձրանալ արուեստի փլանին։

Թերթերը բաներ մը գրեցին իր մասին։ Գովասանքի ու քաջալերանքի խօսքեր՝ ընդհանրապէս։ Ոմանք մեծ յոյսեր տածեցին անոր սպառնալի նկատմամբ, խոստանալից բանաստեղծ մը տեսնելով անոր տողերուն ետին։

Հայերէն լեզուն՝ Եւրոպական poetին (արեւելահայերէն պոետ) համապատասխան ունի շատ յառաջնական բառ մը՝ բանաստեղծ։ Այսինքն՝ բան = poeuf (մտա-

ծում, գաղափար, պատկեր և մտամբք նորին) ստեղծող։ Ահա թէ ինչու սխալի մէջ են բոլոր անոնք, որոնք ամէն չափածոյ խօսք բանաստեղծութիւն (փոխանակ բանաստեղծութիւն — կը խնդրեմ սա նոր ու ազեղ բառը հանգուարեմ) կը պիտակեն, միջուկէն աւելի կեղեկին փայլէն հրապարակած։

Հասեմ եմ աւրիշ առիթով, գուցէ իրաւունքը չունինք մենք արուեստով յազեցած գործեր սպասելու սփիւռքի այլասերիչ գոհիներուն մէջ սնած ու աճած մեր երիտասարդներէն, երբ իրենց ետին զարեբու ամուր հիմերուն վրայ յենած մշակոյթ ու պետականութիւն ունեցող ժողովուրդներու մօտ իսկ նշմարելի է նահանջը արուեստի մարզերէն գրականին ու մանաւանդ բանաստեղծականին պարագային։ Ներկայ քաղաքակրթութեան պարզած արական երեւոյթները ընկերայինին ու քաղաքականին սահմանները անցնելով՝ պիտի հասնին անշուշտ արուեստին ու զաւաճումի պիտի տանէին մօր տաղանդները, գրելու զգայարանքով օժտուածներն իսկ։

Միջովայրը, ուր երկնած է կարիկ իր վերջին բերքը, մեծ ստատիք է Արեւմտեան Եւրոպայի, ուր աղբիւրցան ու գործեցին սկանաւոր դժգեքը մեր գրականութեան, ԺԹ. դարու կէսէն ասդին ու մանաւանդ Մեծ Եղեռնէն ետք։

Գալով մեր գրականի հատորին, տասնամեակի մը լայնօրով երկնածու և տպուած Ամերիկայ՝ Լ. Բ. Ը. Միտլան Ալեքս Մանուկեան Մշակութային Հիմնադրամի միջոցաւ, պէտք է ըսել թէ 150 էջերու վրայ տարածուող իր անչափ ու անկապ տողերուն ընդմիջէն (սխալ կարգ Արմէնեանը) գծաւոր չէ մտածումի կայծ մը, խոր ու իրաւ սպորում մը նշմարել հոս ու հոն։

Առնենք, օրինակի համար, առաջին քերթուածը, Երկիր ենթախորագրի ներքեւ, Գարուն, որ կը բացուի հետեւել տողով. — «Հաւաքուել է գեղեկութիւնը աշխիւս մէջ»։ (Գիրքը գրուած է արեւելահայերէնով, ինչ որ սպասելի չէր Սահմանին և Փարիզարանի գրողէ մը)։ Անտարակոյս որ գարնան հղանակին գեղեցի-

կուժեան է ականարկութիւնը: Յաջորդ տողը սակայն հասցէ կը փոխէ և կ'աւղղուի հայրենիքին. «Ջերմութիւն մութ երակներ եմ ելնում քո հողի սակ քաղաւած տուֆից»։ Աւելի լաւ պիտի չլլումը շինութեան այդ մութ երակները զետեղել քերթուածին երկրորդ տունին մէջ՝ Ամսոն ենթախոսութեամբ: Այս վերջինին մէջ տրուան հետք է տաւապակներէից համբեւութիւն խնդրելու, հասարակ թէ և իմաստուն խօսք, աւելորդ է ըսել թէ ոչ մէկ առնչութիւն ունի սմբուն եղանակին հետ: Չունի նաև կապ մեր երկրին հետ, որունը կ'աւղղէ խօսքը հեղինակը՝ փոխն ի փոխ տալու չորս եղանակներուն հետ:

Եւս հիւր եմ իմ օսն մէջ խորագրերը կրող կտորը կը պարզէ անբախ հակասութիւն արտայայտութեան, երբ նախ կը յայտնէ թէ օսն չիմ վերադառնում և որովհետեւ օսն երբեք չիմ ունեցել, ու քիչ վարը կը յարէ: Եւս հիւր չեմ իմ օսնը:

Բնագնացական արտայայտութիւն մը նոյն էջին վրայ: Տեսնում եմ լոկ կոպեւոսներսից, ինձ միմակ մի՛ քուլէ, ինձ միմակ մի՛ քուլնի: Ո՞վ է գինք միմակ ձգողը: Մէ՞կ անձ կամ իսկութիւն է, թէ աւելի, հարց կու տանք, ի տես թէ՛ եղակի և թէ՛ յոգնակի ձեւերու գործածութեան:

Նման պատկեր մը 34րդ էջի վրայ. «Ամսոնիւն օր էր, բայց անձիւն չկար»:

Հետաքրքրական է էջ 72ը, ուր ամէն տող կը բաղկանայ առանձին բառէ մը:

Իսկ ամենէն արտառոցը 122 ~ 126րդ էջերը բռնող քերթուածն է, ուրկէ ոչ միայն գլխադիր ու կէտադրական նշան կը բացակայի, այլև տողերու դասաւորումը կ'իջնէ ձախ վերի անկիւնէն աջ վարի անկիւնը, չեղ ու ռաւածանաձեւ: Երբեմն բառի մը տառերն ալ կը քակուին իրարմէ ու կը մեկնին նոյն ուղղութեամբ: Միտքէ զատ աչք յոգնեցնելու կոչուած են այս էջերը, կը տարուինք մտածելու:

Թերևս իր ըսելու մտք ու մտնուածապատ ձեւերով ու ճարտար բառախաղաղութեամբ Պատմաճան կ'երևոյ շայ Բանաստեղծութեան Օշականը ըլլալ օրին մէկը, ինչ որ մեր ծիծաղը կը շարժէ, քանի մեծանուն գրագէտի տաղանդին

մանրուքն իսկ դժուար է հաստատել մեր երիտասարդ գրողին մօտ:

Գրքի վերջաւորութեան, հեղինակը հայրենական անուանի բանաստեղծներու իր գործին ուղղուած գնահատական նախաձեռնէն մէջերտնմներ է ըրած, որոնց մէջ, իրենց կարգին, մէջերտնած են իր հայրենական քերթուածներէն տուններ կամ տողեր: Արդար ըլլալու համար, պէտք է խոստովանիլ թէ այդ կալուածին վրայ է միայն ուր կարիկին արօրը լուկը բանի, ուր ան կրցած է հանդուրժելի ու երբեմն ալ յաջողակ էջեր արագրել: Չմոռնալ սակայն որ արուեստի բարձունքները աւելի գերաւ ունանելի են այդ գետնին վրայ: Ծիծաղ չէ մանակի յաջողութեանքներէ երթալ ընդհանրացումներու:

Գիտենք թէ հայրենասիրութիւնը մեր հայրենական գրողներու սրտին դպող ամենէն զգայուն լարն է, և այս կարգի կարգներու պարագային իրենց գնահատանքը կը բանաձեւեն արուեստի մասնագութիւններէ բոլորովին ձեռքազատ:

Տաղանդը չէ որ կը պակսի կարիկին, լայն է ծիրը իր մտածողութեան և զգայուն՝ իր իղիքը կենանքի ձայններուն հանդէպ — արտի փաստը տուած է ան երբ երգած է հայրենիքը: Բայց այդ բարբի իր ներաշխարհին մէջ ամփոփելու, դասաւորելու և պատշաճ ու վայելուչ կերպով արտայայտելու շնորհին պակասն է որ կը հաստատենք իր մօտ: Տ. Զրաքեան, Ռ. Զորագրեան և Կ. Զորեան անմասն չէին տաղանդէ: Բայց գիտենք թէ ինչ է Օշականի վէճը տունց գործին մեծագոյն մասին համար:

Վերադառնալի Արեւի Տակոյի, ՇԹաքարեան և Բեղմնափոշիի հեղինակէն կը ոպասենք որ իր տողերը մասլլին ու անթափանցին խորհուրդովը պարուրելու փոխարէն, հանդերձ զմեռնք իրաւ բանաստեղծութեան շուքովն ու շնորհովը, որպէսզի անոնք մեր սրտին ու մտքին խօսէին աւելի յստակ և ուժգին, բարախուն՝ արուեստին կենսագործող շինութեան համար ու հմուքով:

Գ. ՃԱՐՏԱՐ